

Osmanlı bilim mirası

NOT DEFTERİ

etmek için yeterli olmadığını anlamaya kâfidir (...) Kütüphaneler dolusu eserleri tarayacaksınız, bütün eski tıp kitaplarını ciddi bir şekilde gözden geçirip konularının dökümünü yapacaksınız. Eğer çoğunlukla yukarıda sözünü ettiğimiz saçmalıklar varsa, o zaman "Eskiler amma b..tan işlerle uğraşmış!" hükmüne varabilirsiniz.

★★★

Osmanlı bilim tarihi yakın zamanlara kadar sahipsiz bir alandı. Bu konuda öncülük şerefi A. Adnan Adıvar'a aittir. Ne var ki Adıvar *Osmanlı Türklerinde İlim* (1940) isimli meşhur eserini Paris'te sürgündeyken yazmıştı ve kaynaklara ulaşma imkânları son derece sınırlı olduğu için kapsamlı bir çalışma yapamamıştı. Ayrıca kendi neslinin bütün mensupları gibi Osmanlı mirasına karşı menfi bir tavır alması ve oryantalistlerin etkisinde kalmış olması yüzünden tarihî realiteyle ters düşen hükümler vermiş ve bu hükümler hiç tartışılmadan tekrarlanmıştır.

Adıvar, bilim tarihinin öncüsü olarak kabul edilen George Sarton'un İslâm'ın ilk beş asrının bilimin altın çağı olduğu, Bağdat'ın Moğollar tarafından yakılıp yıkılmasından sonra Müslümanların bilim, kültür ve sanat alanlarında sürekli bir düşüş yaşadığı yolundaki temel görüşünü benimser

ve bu görüş doğrultusunda Osmanlı biliminin Arap ve Fars dillerindeki biliminin eksik ve bazan yanlış bir devamı olduğunu iddia eder. Osmanlı sanki kendini kalın duvarların arkasına hapsetmiş, Batı dünyasıyla hiçbir teması olmamıştır.

★★★

Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu, Adıvar'ın tezinin geçersizliğini temel kaynaklara başvurarak açık bir şekilde göstermiştir. Esasen Nasüreddin Tusî, Kutbeddin el-Şirâzî, İbn el-Şâtîr, Ulug Bey, Kadızâde-i Rûmî, Ali Kuşçu, Gıyâseddin El Kâşî, Mîrim Çelebi, Takiyeddin el-Râsîd gibi isimler bile, bilimin İslâm dünyasında Moğol istilasından sonra da yükselişine devam ettiğini gösterir. 13. yüzyıldan sonra Endülüs, Anadolu, Türkistan ve Azerbaycan, İslâm biliminin parlak bir şekilde devam ettiği merkezler olmuştur. Daha da önemlisi, Osmanlılar 15 ve 16. yüzyıllarda Batı'daki gelişmeleri değişik vasıta ve yollarla, fakat seçici bir tavırla, bilhassa harp teknolojisi, madencilik, coğrafya ve tıp konularında yakından takip etmişlerdir. İhsanoğlu, "Modern Bilimlerin Türkiye'ye Girişi" başlıklı makalesinde bu meseleyi enine boyuna incelemiştir.

★★★

Türkiye'de bilim tarihi çalışmalarını kurumlaştıran Ekmeleddin Bey, İstanbul Üniversitesi'nde kurduğu Bilim Tarihi Kürsüsü ve Türk Bilim Tarihi Kurumu'yla bu sahadaki çalışmalarını dünya literatürüne katkıda bulunacak

seviyeye yükselterek Osmanlı-bilim ilişkisi hakkındaki ön yargıların büyük ölçüde değişmesini sağlayan bir bilim tarihçisidir. IRCICA'nın başında bulunduğu yıllarda da bu sahada önemli çalışmalar yapılmasını sağlamıştı. Bu çalışmaların en önemlisi hiç şüphesiz *Osmanlı Bilim Tarihi Literatürü*'dür. Astronomi, Matematik, Coğrafya, Musiki, Askerlik, Tabii ve Tatbiki Bilimler ve Tıbbi Bilimler üzerine yapılan bu büyük çalışma, ek ciltler ve indeks cildiyle birlikte on yedi cilt halinde yayımlanmıştı. 1985 yılı ortalarında başlayan ve 2011 yılında *Osmanlı Bilim Tarihi Literatürü İndeksi* isimli 18. ciltle tamamlanan bu çalışma sırasında 52 ülkede 527 koleksiyon ve katalog taranarak Osmanlı döneminde değişik bilim dallarında eser veren beş bine yakın bilim adamı ve on üç bin civarında eser tespit edilmişti.

Ekmeleddin Bey, *Yapı Kredi Yayınları* tarafından kısa bir süre önce yayımlanan *Osmanlı Bilim Mirası* isimli iki ciltten oluşan eserinde, bu muazzam projenin sonuçlarını enine boyuna değerlendiriyor. Birinci cildin alt başlığı, bu cildin mahiyeti hakkında net bir fikir vermektedir: "Mirasin Oluşumu, Gelişimi ve Meseleleri"...

★★★

Bilim ve teknolojiye Osmanlı modernleşmesini Çin, Japonya ve Rusya modernleşmeleriyle de mukayese eden Ekmeleddin Bey'e göre, zengin İslâm bilim geleneğine dayanan ve 14. yüzyılda oluşmaya başlayan

Osmanlı bilim geleneği, 16. yüzyılın ikinci yarısında zirveye ulaşmıştı. Batı biliminden ihtiyaç duyduklarını da almakta tereddüt etmeyen Osmanlı bilim adamları, Avrupalı çağdaşlarında daha ileri bir konumda idiler. Ancak 17. yüzyıldan itibaren bilimde milletlerarası yarışa katılabilecekleri dönüşümü gerçekleştiremediler. Bunun sebeplerini birinci ciltte analiz eden İhsanoğlu, "Seçmeler" başlığını taşıyan ikinci ciltte de on yedi ciltlik *Osmanlı Bilim Tarihi Literatürü*'nün bir bakıma özeti veriyor.

Harvard Üniversitesi'nden Prof. Dr. Cemal Kafadar'ın dediği gibi, bu büyük çalışma sayesinde, "Osmanlı bilim mirasında kayda değer bir şey olmadığı kanaatinin birbirini besleyen önyargılardan ve cehaletten kaynaklandığını artık biliyoruz."